

Rozdział 5

Wielowymiarowość bezpieczeństwa lokalnego

Multidimensionality of local security

Local security can be defined as a process that seeks to achieve a state of calm and to develop an ability to neutralize emerging threats in a local, geographically or culturally defined space. The aim of the article is to identify factors that in geographical and social context influence the level of local security. Placing local security in the public space, definition of its tasks, analysis and identification of threats in this area, will allow, in a local perspective, confirming its contribution and importance in building security of individuals and communities. Bearing in mind that the aspect of local security is still gaining in importance and that local patriotism is a strong current trend, this issue is an interesting subject of research on many levels and through the prism of many entities participating in the phenomenon.

Keywords: *local security, multidimensionality, security, local community*

Wstęp

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wielowymiarowości bezpieczeństwa lokalnego jako czynnika kształtującego współczesne funkcjonowanie społeczności na poziomie małych obszarów administracyjnych zdefiniowanych geograficznie bądź kulturowo. Zagadnienie to jest interesujące z poznawczego punktu widzenia, ponieważ umożliwia zapoznanie się ze specyfiką aktualnych norm i definicji w zakresie rozpoznawania zagrożeń i ryzyka, ale i z poziomu ochrony społeczeństwa na poziomie lokalnym. Z drugiej strony bardzo duża jest jego wartość praktyczna, która z kolei wynika z tego, że zmieniające się czasy, postęp technologiczny, przemiany społeczne, ekonomiczne, gospodarcze, ale i polityczne, jak również globalizacja, przyczyniają się

do generowania nowych typów ryzyka związanego z bezpieczeństwem¹. Skutkiem tego jest konieczność poszukiwania i wdrażania innowacyjnych rozwiązań prawnych oraz organizacyjnych na rzecz podniesienia komfortu życia ludzi, którzy ufają, że państwo, a w tym lokalna władza, zapewnią im warunki godne oraz bezpieczne do egzystencji, pracy, wychowania dzieci oraz realizowania się na wielu płaszczyznach. Stąd też wynika wielowymiarowość bezpieczeństwa lokalnego, które należy rozpatrywać w wielu kategoriach zagrożeń i działań ochronnych².

Lokalny wymiar bezpieczeństwa wciąż zyskuje na znaczeniu, zważywszy ogólne trendy społeczno-cywilizacyjne, a także na wzrost wartości znaczenia regionu w aspekcie ekonomiczno-gospodarczym i społecznym, kreowanym przez instytucje europejskie. Skutkiem tego obserwuje się wzrost znaczenia małych społeczności lokalnych, a lokalizm, jego bezpieczeństwo i kreowanie możliwości rozwoju staje się motorem napędowym, który zasługuje na uwagę i ochronę.

Definicja i istota bezpieczeństwa w aspekcie wielowymiarowości

Na temat bezpieczeństwa napisano już wiele i wciąż się pisze. Jest ono pojmowane wieloznacznie, a tym samym, termin bezpieczeństwo należy współcześnie do pojęć polisematycznych³. Wieloznaczność, a również wielowymiarowość, przejawia się w sposobie badania, w doborze przedmiotu badania, w kontekście różnych istniejących definicji, a także w odniesieniu do różnych stref życia społecznego. Jak pisze Juliusz Piwowarski, potrzeba bezpieczeństwa może powstać jedynie w konkretnym ontologiczno-epistemologicznym polu, jakie wyznacza istnienie i funkcjonowanie określonych elementów i terminów,

¹ S. Sulowski, M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009, s. 205.

² A. Urban, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009, s. 11.

³ Por. np.: M. Lisiecki, *Diagnoza i prognoza rozwiązań systemowych w zakresie organizacji i zarządzania bezpieczeństwem obywateli*, [w:] M. Lisiecki (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa, Warszawa 2008, s. 5-6.

które tym elementom odpowiadają. Pole to tworzy i oznacza umowna figura, którą autor, określił jako trójkąt sekuritologiczny, a którą tworzy:

- podmiot, znajdujący się w danym czasie i miejscu będącym środowiskiem jego działań,
- wartość (potrzeba wartości), ważne dla podmiotu żyjącego w danym miejscu i czasie,
- zagrożenia dla wartości, jakie podmiot posiada lub dla takich możliwości podmiotu, które prowadzą go do uzyskania istotnych dla niego wartości⁴.

Bezpieczeństwo ogólnie definiowane jest jako brak zagrożeń i ryzyka. Jednakże warto zauważyć, że „pewność braku zagrożeń”, notabene „brak zagrożeń” to typ idealny, będący praformą definicji bezpieczeństwa, wykluczałby w ogóle możliwość zaistnienia zjawiska, jakim jest bezpieczeństwo. Tym samym również pewność taka wykluczałaby istnienie jakiegokolwiek potrzeby prowadzenia badań w bezprzedmiotowym zakresie⁵.

Bezpieczeństwo, jako materia złożona, ma charakter powszechny i wieloznaczny, gdyż może odnosić się do wielu aspektów funkcjonowania, zarówno jednostki, rodziny, grup, społeczności, jak i całego społeczeństwa oraz całego państwa. W związku z tym, aby konkretnie definiować jego specyfikę, konieczne jest dodanie do niego adekwatnego przymiotnika⁶. W ujęciu przedmiotowym bezpieczeństwo może rozpatrywane być jako⁷:

- bezpieczeństwo publiczne,
- bezpieczeństwo polityczne,
- bezpieczeństwo militarne,
- bezpieczeństwo ekonomiczne,
- bezpieczeństwo ekologiczne,
- bezpieczeństwo socjalne,
- bezpieczeństwo informacyjne.

⁴ J. Piwowarski J., *Nauki o bezpieczeństwie, Między kulturą bezpieczeństwa a studiami bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2018, s. 23-24.

⁵ Ibidem, s. 24.

⁶ A. Polcyn-Radomska, *Wartość, znaczenie i uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego*, „Kwartalnik naukowy” 2014, nr 1(17), s. 1.

⁷ W. Fehler, *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, Arte, Warszawa 2009, s. 20.

W oparciu o kryterium podmiotowe wyróżnić można⁸:

- bezpieczeństwo międzynarodowe,
- bezpieczeństwo państwa,
- bezpieczeństwo jednostki.

Ponadto z uwagi na tzw. klasy zagrożeń, może ono być klasyfikowane jako⁹:

- obiektywne albo subiektywne,
- wewnętrzne albo zewnętrzne,
- indywidualne albo grupowe,
- abstrakcyjne albo konkretne,
- potencjalne albo aktywne,
- statyczne albo dynamiczne.

Jednocześnie również klasyfikuje się je ze względu na aspekty takie jak¹⁰:

- podmiotowość (narodowe albo międzynarodowe),
- przedmiot (polityczne, gospodarcze, wojskowe, ideologiczne, ekologiczne, kulturowe, społeczne czy informacyjne),
- przestrzeń (personalne, lokalne, subregionalne, globalne, ponadregionalne czy regionalne),
- czas (stan bezpieczeństwa, jak również proces bezpieczeństwa),
- sposób organizacji (indywidualność, zbiorowość, kooperacja, sojusz).

Bez względu na jego pojmowanie i klasyfikację, jest ono jednak stanem, w którym podmiot dysponuje poczuciem pewności, że funkcjonuje w systemie, który zapewnia mu brak zagrożeń i ryzyka narażenia na różnego rodzaju trudności, zaburzające możliwości optymalnego rozwoju¹¹.

⁸ Ibidem.

⁹ M. Rozwadowski, Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2014, nr 15, s. 243-252.

¹⁰ T. Wałek, *Wielowymiarowość bezpieczeństwa. Zarys problematyki*, 17 International Scientific Conference "Crisis situations solution in specific environment", Žilinska Univerzita, Žilina 2012, s. 705-710, <http://fbiw.uniza.sk/rks/2012/articles/clanky/walek.pdf>, (data dostępu: 15.12.2019).

¹¹ A. Misiuk, *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 16.

Klasyfikacja pojęcia bezpieczeństwo lokalne

Zagadnienie bezpieczeństwa lokalnego w sposób nierozzerwalny wiąże się z pojęciem lokalności, regionalizmu, a administracyjnie odnosi się do najmniejszej jednostki samorządu terytorialnego, jaką jest gmina. Na tym wydzielonym organizacyjnie i prawnie poziomie, bezpieczeństwo lokalne ma wymiar wielopłaszczyznowy, ponieważ dotyczy niwelowania zagrożeń, zarówno dla jednostki, jak i całej społeczności. Jednocześnie oznacza to działanie na rzecz zabezpieczenia komfortu zbiorowego i indywidualnego.

Jak wskazuje H. Skorowski, regionalizm może być rozumiany jako pewien aspekt obiektywnej rzeczywistości, przestrzeń, z którą człowiek odczuwa szczególny związek, jak na przykład rodzinne środowisko geograficzne, społeczne lub kulturowe. Przestrzeń tę określić można mianem małej ojczyzny, ojczyzny lokalnej czy regionalnej, która jest źródłem wartości oraz wzorców postępowania¹².

Lokalna wartość pojęcia bezpieczeństwa wiąże się z bezpieczeństwem publicznym oraz porządkiem publicznym, które klasyfikowane są jako tzw. ogół warunków oraz instytucji, które funkcjonują na rzecz ochrony mienia, zdrowia obywateli, ale i ochrony majątku tzw. ogólnonarodowego, ustroju i suwerenności państwa. Odnosząc się zatem do definicji lokalnego bezpieczeństwa nie można mówić tylko o tym, że ma ono na celu dbać o wspólnotę jako całość, ale dodać należy, że skłania się ono ku temu by zapewnić stabilizację bezpieczeństwa każdemu obywatelowi. Oznacza to aktywność władz gminy, kompetentnych, a także zobowiązanych z ramienia państwa, aby podejmować aktywność monitorującą poziom zagrożeń i ryzyka regionalnego związaną z¹³:

- zbieraniem danych na temat przestępczości oraz trendów o charakterze kryminalnym,

¹² Por. H. Skorowski, *Europa regionu. Racjonalizm jako kategoria aksjologiczna*, Wydawnictwo Fundacji ATK, Warszawa 1998/99, s. 34.

¹³ A. Wolski, *Bezpieczeństwo personalne na gruncie społeczności lokalnej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach” 2018, nr 1(14), s. 157-180.

- planowaniem oraz realizacją programów klasyfikowanych jako prewencyjne, jak również dokonywaniem oceny ich skuteczności,
- koordynowaniem działalności o charakterze prewencyjnym,
- zapewnianiem dostępu obywateli do swobodnej partycypacji w działaniach, które mają charakter publiczny,
- szukaniem wsparcia oraz współpracy medialnej w zakresie promocji działań prewencyjnych,
- inicjowaniem oraz prognozowaniem badań w zakresie występowania wybranych typów zagrożeń lokalnych.

Bezpieczeństwo lokalne a przestrzeń jako dobro publiczne (jako przestrzeń życia społecznego)

Analizując zagadnienie bezpieczeństwa lokalnego szeroko można je rozumieć jako dbałość o brak zagrożeń w przestrzeni publicznej, klasyfikowanej jako dobro wspólne. Wynika to z faktu, że przestrzeń publiczna jest elementem zagospodarowania przestrzeni, który dostępny jest dla wszystkich osób chcących z niej korzystać w sposób dowolny i nieodpłatny. Zgodnie z *Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, jest to obszar o znaczeniu szczególnym, ponieważ zaspokaja potrzeby mieszkańców danych obszarów administracyjnych, wpływa na poprawę jakości ich życia oraz sprzyja nawiązywaniu kontaktów społecznych¹⁴, ponieważ posiada korzystne dla tych celów cechy, takie jak położenie oraz parametry funkcjonalno-przestrzenne¹⁵. Do elementów przestrzeni publicznej zalicza się:

- drogi,
- place,
- ulice,
- budynki i budowle o przeznaczeniu publicznym,
- formy krajobrazu przyrodniczego, które stanowią własność państwa lub gminy.

¹⁴ Dz.U. z 2011 roku Nr 153, poz. 901.

¹⁵ Ibidem.

W sytuacji naturalnie dostępnych miejsc integracji mieszkańców danego obszaru funkcję przestrzeni publicznej pełnią również takie elementy, jak:

- pasaże w centrach handlowych,
- hole kinowe, hole na dworcach, w halach targowych, muzeach, na parkingach¹⁶.

Warto dodać, że przestrzeń publiczna na różnych obszarach geograficznych może mieć inny charakter, inny stopień dostępności, dośpołecznienia, a także restrykcji korzystania z niej ze względu na spełnianie przez nią wymagań. Przestrzeń publiczna stanowi ważny temat badań socjologicznych, przez co poświęca się jej wiele uwagi ze względu na jej dostępność, specyfikę oraz rozmiar. Zaobserwowano, że na obszarach miejskich jest ona coraz częściej zawłaszczana poprzez zajmowanie jej lub przeznaczanie dla konkretnych grup mieszkańców. Ze względu zatem na pełnione przez nią funkcje związane z integracją mieszkańców, na skutek działań ograniczających ich realizację, wyróżnia się:

- przestrzeń odspołecznioną,
- przestrzeń dośpołecznioną¹⁷.

Z korzystaniem z przestrzeni publicznej wiąże się zagadnienie terytorialności, czyli zachowań przestrzennych człowieka, żyjącego na danym obszarze, uwarunkowanych jego dostępnością do terytorium oraz relacjami z otoczeniem. Skutkiem tego społeczność zamieszkująca dany teren i mająca możliwie duży dostęp do przestrzeni publicznej integruje się z nią, preferuje wspólnie powielane trendy zachowania oraz broni jej, traktując jako element własnej tożsamości. Ze względu również na to, że zauważono potrzebę ludzi do integrowania się w przestrzeni publicznej, musi ona być chroniona, a także rozwijana. W związku z tym istnieją pewne uwarunkowania w zarządzaniu obszarem wspólnym, które zdefiniowano w Karcie Przestrzeni Publicznej. O przestrzeń publiczną jako dobro wspólne należy dbać.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ G. Buczek, *Przestrzeń publiczna a jakość życia i zamieszkiwania*, http://tup.org.pl/index.php?view=article&catid=131%3AAartykuly&id=428%3Aprzestrze-publiczna-a-jako-ycia-izamieszkiwania&tmpl=component&print=1&layout=default&page=&option=com_content&lang=pl, (data dostępu: 15.12.2019).

Stąd też w jej rozwoju i eksploatacji powinny być uwzględnione trzy grupy celów, a mianowicie:

- cele ekonomiczne, związane z gospodarką regionu oraz maksymalizacją narodowego dochodu oraz poziomu pracy i rozwoju jego mieszkańców,
- cele społeczne, związane z warunkami socjalnymi, a także wyrównywaniem poziomu życia mieszkańców danego obszaru,
- cele ekologiczne, związane z zachowaniem oraz utrzymaniem równowagi środowiska ekologicznego¹⁸.

Nie można jednak zapominać, że bezpieczeństwo lokalne nie odnosi się tylko do ogółu funkcjonowania społeczności w przestrzeni publicznej, ale także do ochrony jednostki i jej potrzeb oraz ułomności, o czym będzie mowa dalej.

Zadania w obszarze bezpieczeństwa lokalnego

Nierozerwalnie z bezpieczeństwem w wymiarze lokalnym połączone są dwa pojęcia, a mianowicie bezpieczeństwo i porządek publiczny. Najczęściej spotykamy je łącznie z uwagi na fakt zachodzenia na siebie niektórych ich treści. Należy zauważyć, jak mocno są one związane z bezpieczeństwem lokalnym, chociażby przez częste używanie ich w aktach prawnych dotyczących powyższego tematu¹⁹.

Wielowymiarowość oraz specyfika zadań w zakresie bezpieczeństwa lokalnego powinna być dostosowana do celów poszczególnych środowisk lokalnych, a w tym potrzeb i problemów społeczności, które się na nie składają²⁰. Ogólnie skupiać powinny się one wokół zapewnienia²¹:

¹⁸ K. Małysa-Sulińska, *Normy kształtujące ład przestrzenny*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 27.

¹⁹ L. Falandysz, *Pojęcie porządku publicznego w prawie karnym i karnoadministracyjnym*, „Palestra” 1969, nr 2, s. 63. Zob.: J. Pawłowski, *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002, ss. 2-98.

²⁰ J. Falecki, *Wybrane problemy „bezpieczeństwa” – poziom lokalny*, „Kultura bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje”, 2003, nr 14, s. 97-114.

²¹ D. Drozdowski, *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2016, vol. 10, nr 1, s. 199-210.

- bezpieczeństwa osobistego w obszarze przestrzeni publicznej,
- bezpieczeństwa publicznego,
- porządku publicznego,
- skutecznej ochrony przed lokalnymi dewastacjami oraz zanieczyszczeniami środowiska,
- dostępu do instytucji oświatowych oraz edukacyjnych,
- dbałości o wysoką jakość lokalnego rynku pracy,
- dostępu do sieci handlowych a także usługowych, które przyczyniają się do zaspokojenia zasadniczych potrzeb egzystencjalnych,
- dostępu do świadczeń z zakresu opieki społecznej w stanach kryzysowych,
- dostępu do oferty usług medycznych,
- dostępu do usług o charakterze opiekuńczym dla dzieci, jak również dla potrzebujących osób dorosłych,
- dostępu do sądów powszechnych, jak i do przepływu informacji w obszarze środowiska lokalnego oraz na zewnątrz,
- przyłączenie użytkowników zasobów mieszkalnych do infrastruktury o charakterze komunalnym,
- dostępu do terenów mających charakter rekreacyjny.

Poziom możliwości zrealizowania założeń związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa lokalnego uzależniony jest od czynników, takich jak²²:

- uwarunkowania kulturowe,
- uwarunkowania geograficzne,
- uwarunkowania polityczne,
- uwarunkowania społeczne,
- uwarunkowania ekonomiczne.

Obowiązujące regulacje prawne określające kompetencje i zadania w sferze ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego pozwalają stwierdzić, że najważniejszą rolę w tej sferze pełnią organy administracji samorządowej.

W Polsce podstawową wspólnotą lokalną jest gmina, która odpowiada za zaspokajanie zbiorowych potrzeb mieszkańców. Działa ona poprzez swoje organy: radę gminy (miasta) jako organ stanowiący

²² Ibidem.

i wójta (burmistrza lub prezydenta miasta) jako organ wykonawczy. Kompetencje gminy dotyczą wszystkich spraw lokalnych, które nie zostały zastrzeżone na rzecz innych podmiotów²³.

Zagrożenia w obszarze bezpieczeństwa lokalnego

Jeśli chodzi o zagrożenia, które mogą zakłócać harmonię bezpieczeństwa lokalnego, to zalicza się do nich następujące problemy²⁴:

- przestępczość tzw. pospolita oraz wysoki poziom zjawisk o charakterze chuligańskim czy patologicznym,
- wysokie ryzyko przestępstw, które są popełniane przez osoby znajdujące się pod wpływem alkoholu albo narkotyków,
- specyficzną anonimowość, także bierność oraz brak poczucia odpowiedzialności za dobra wspólne, co skutkuje generowaniem tzw. klimatu cichego przyzwolenia na różne przestępstwa oraz wykroczenia,
- brak skutecznych oraz adekwatnych narzędzi reagowania na zgłoszenia o przestępstwach, głównie dotyczących ładu publicznego czy zachowań albo czynów patologicznych,
- brak skoordynowanego systemu działań, jak również bierność oraz niski poziom skuteczności oraz brak współpracy w lokalnej społeczności, także w relacji władza i społeczność lokalna w zakresie problemów związanych z bezpieczeństwem,
- brak prawidłowej organizacji oraz zagospodarowania przestrzeni publicznej, jak również osiedli czy wsi, co sprzyjałoby zachowaniom prospołecznym i niwelowało przestępstwa oraz wykroczenia,
- niski poziom zaufania społecznego do formacji lokalnej ochrony bezpieczeństwa, jak również porządku publicznego, ale i niski poziom gotowości społecznej do tego, żeby brać udział w przedsięwzięciach o charakterze partnerskim,
- zły system regulacji prawnych, który utrudnia walkę z przestępczością oraz patologią.

²³ Art. 164 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

²⁴ D. Drozdowski, *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2016, vol. 10, nr 1, s. 199-210.

Wnioski

We współczesnym świecie potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa zajmuje dominującą rolę w hierarchii potrzeb człowieka. Sposobem do poprawy bezpieczeństwa na poziomie lokalnym jest włączenie społeczności zamieszkującej tę przestrzeń w aktywne działania na rzecz lokalnego bezpieczeństwa.

Wnioskiem sformułowanym na podstawie przedstawionej treści jest stwierdzenie, że wielowymiarowość bezpieczeństwa lokalnego przejawia się w tym, że budowa ochrony lokalnej społeczności ma charakter wielopłaszczyznowy i dotyczy nie tylko ogólnie pojętego braku zagrożeń i ryzyka klasyfikowanego jako publiczne, ale jest to wspólne tworzenie przestrzeni optymalnej dla każdego obywatela takiej zbiorowości, zarówno aspekcie zbiorowym jak i indywidualnym.

Należy pamiętać, że bezpieczeństwo lokalne jest niezbędne do rozwoju lokalnego, a każdy podmiot powinien uczestniczyć w tym procesie i czynić starania o zapewnienie stabilnego wzrostu tego bezpieczeństwa.

Bibliografia

- Buczek G., *Przestrzeń publiczna a jakość życia i zamieszkiwania*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica”, Rocznic 2015, numer 54.
- Drozdowski D., *Podstawowe elementy bezpieczeństwa lokalnego*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2016, vol. 10, nr 1.
- Falandysz L., *Pojęcie porządku publicznego w prawie karnym i karnoadministracyjnym*, „Palestra” 1969, nr 2, s.63.
- Pawłowski J., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002.
- Falecki J., *Wybrane problemy „bezpieczeństwa” – poziom lokalny*, „Kultura bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje” 2003, nr 14.
- Fehler W., *Bezpieczeństwo w środowisku lokalnym*, Arte, Warszawa 2009.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.*, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.
- Lisiecki M., *Diagnoza i prognoza rozwiązań systemowych w zakresie organizacji i zarządzania bezpieczeństwem obywateli*, [w:] Lisiecki M. (red.), *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Prawa, Warszawa 2008.

- Małysa-Sulińska K., *Normy kształtujące ład przestrzenny*, Oficyna Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Misiuk A., *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
- Piowowski J., *Nauki o bezpieczeństwie, Między kulturą bezpieczeństwa a studiami bezpieczeństwa*, Difin, Warszawa 2018.
- Polcyn-Radomska A., *Wartość, znaczenie i uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego*, „Kwartalnik naukowy” 2014, nr 1(17).
- Rozwadowski M., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych oraz działania zmierzające do jego poprawy*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2014, nr 15, s. 243-252.
- Skorowski H., Por., *Europa regionu. Racjonalizm jako kategoria aksjologiczna*, Wydawnictwo Fundacji ATK, Warszawa 1998/99.
- Sulowski S., M. Brzeziński (red.), *Bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2009.
- Urban A., *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2009.
- Ustawa z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, Dz.U. z 2011 roku Nr 153, poz. 901.
- Walek T., *Wielowymiarowość bezpieczeństwa, Zarys problematyki*, 17 International Scientific Conference "Crisis situations solution in specific environment", Žilinska Univerzita, Žilina 2012.
- Wolski A., *Bezpieczeństwo personalne na gruncie społeczności lokalnej*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach” 2018, nr 1(14).